

doi: 10.32612/uw.2543618X.2021.pp.147-168

Przegląd Środkowo-Wschodni, 6, 2021

ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20210608

Data przesłania: 20.05.2021

Data akceptacji: 26.06.2021

Андрэй Мастыка

Рэспубліканскі Інстытут Вышэйшай Школы, г. Мінск

mastyka@gmail.com

ORCID 0000-0002-1245-9113

Беларускі студэнцкі саюз у культурна-асветніцкім жыцці Заходняй Беларусі (да 100-годдзя заснавання арганізацыі)

Białoruski Związek Akademicki w życiu kulturalno-oświatowym Zachodniej Białorusi (z okazji 100-lecia organizacji)

Za najważniejszą i największą białoruską organizację w ramach Uniwersytetu Stefana Batorego uważa się Białoruski Związek Akademicki (BZA) założony w 1921 roku. W latach swojego istnienia BZA przekształcił się ze zwykłego związku w prawdziwe centrum integracji młodzieży białoruskiej, stał się wpływową organizacją młodzieżową, będącą integralną częścią ruchu narodowyzwoleńczego. Głównym celem BZA było zjednoczenie młodzieży studenckiej i wspieranie tożsamości białoruskiej wśród studentów zachodniobiałoruskich. Aktywność publiczna BZA wykraczała poza uczelnię, związek współpracował z innymi białoruskimi organizacjami publicznymi, studenci brali czynny udział w pracach białoruskich instytucji kulturalnych i naukowych. Jednocześnie działacze BZA prowadzili działalność badawczą w różnych dziedzinach białorusistyki, utrzymywali stałe kontakty i współpracowali z polskimi środowiskami akademickimi. Szeroka praca kulturalno-oświatowa Związku miała na celu rozwój całej społeczności białoruskiej w Zachodniej Białorusi.

Słowa kluczowe: Białoruski Związek Akademicki, Uniwersytet Stefana Batorego, Białoruski Ruch Studencki, Zachodnia Białoruś

Прадстаўнікі беларускай моладзі з’явіліся ва Універсітэце Стэфана Баторыя (УСБ) з самага моманту яго заснавання ў 1919 годзе. Калі ў 1919–20 навучальным годзе паводле ўніверсітэцкай статыстыкі студэнтаў-беларусаў было толькі 5 чалавек, то ўжо ў 1921–22 гг. іх налічвалася – 49, што складала каля 3% ад агульнай колькасці навучэнцаў¹. У грамадскім жыцці ўніверсітэта беларуская моладзь адразу прадэманстравала сваю актыўнасць. Цягам 1920–21 гг. было праведзена некалькі ўстаноўчых сходаў, а 1 снежня 1920 г. быў заснаваны „Гурток студэнтаў беларусаў”. Праўда, падрыхтоўка статута і яго прадстаўленне на разгляд сенату зацягнуліся². У выніку статут арганізацыі ўжо пад новай назвай – „Саюз студэнтаў беларусаў” (пазней замацавалася форма „Беларускі студэнцкі саюз”, афіцыйна па-польску „Białoruski Związek Akademicki”) быў зацверджаны на пасяджэнні Сенату УСБ 9 снежня 1921 г. Такім чынам, з гэтай пары арганізацыя афіцыйна ўступіла ў дзейнасць³.

Магчымасці студэнцкай моладзі задаволіць патрэбу ў грамадскай і культурнай дзейнасці былі забяспечаны досыць шырокімі акадэмічнымі свабодамі і аўтаноміяй універсітэтаў, якія былі гарантаваны вышэйшай школе ў міжваеннай Польшчы. Згодна з правам на самаарганізацыю студэнты маглі ствараць уласныя таварыствы, мэты якіх маглі быць разнастайнымі: ад навуковай і асветніцкай працы да спартыўных і музычных гуртоў. Дзейнасць студэнцкіх арганізацый рэгламентавалася статутам 1920 г. „Аб акадэмічных школах” Міністэрства веравызнання і адукацыі Польшчы. Нягледзячы на тое, што правы і аўтаномія ўніверсітэтаў абмяжоўваліся ў наступных рэдакцыях статуту – 1933 і 1937 гг., магчымасць да

¹ А. Мостыка, *Студенты-белорусы университета Стефана Батория в Вильно согласно статистическим и персональным данным: состав, социальное происхождение, национальная самоидентификация*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2018, № 50, с. 123–124.

² *Хроніка*, „Наш шлях: штомесячнік беларускага студэнцтва” 1922, № 1, с. 28.

³ Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas [LCVA], f. 175, ap. 1A, b. 574, Ухвала сената УСБ статута БСС, 9.12.1921, l. 335.

самаарганізацыі і культурна-асветніцкай дзейнасці, у тым ліку на нацыянальнай ніве, захоўваліся⁴. Таму БСС, у адрозненні ад іншых нацыянальных арганізацый, большасць з якіх была зачыненая польскімі ўладамі ў другой палове 1930-х, працягвала сваё існаванне і актыўную працу да моманту ліквідацыі самога УСБ у 1939 г.

Пэўным паказнікам развіцця беларускага студэнцкага руху з'яўляецца прадстаўленасць яго актыўнасці ў разнастайных арганізацыйных формах і напрамках. Агулам беларускіх таварыстваў апроч БСС было яшчэ пяць: Таварыства Прыяцеляў Беларусаветы (ТПБ), Студэнцкая карпарацыя „Скарынія”, Беларускае студэнцкае таварыства імя Ф. Скарыны, Беларускае студэнцкае краязнаўчае таварыства, Саюз студэнтаў-народнікаў імя Ф. Багушэвіча⁵. Апошнія тры таварыствы ўзніклі і існавалі хутчэй фармальна, а таму хутка былі рэарганізаваныя, у той час як ТПБ і карпарацыя „Скарынія” з'яўляліся заўважнымі і дзейнымі аб'яднаннямі. Хаця гэтыя арганізацыі былі самастойнымі структурамі, аднак генетычна звязанымі з БСС. Абедзве ўзніклі на пачатку 1930-х гг. і іх заснавальнікамі былі прадстаўнікі Саюзы. Пэўны час нават частка сяброў БСС адначасова ўваходзіла ў склад „Скарыніі”, але з-за канфлікту між прадстаўнікамі карпарацыі і часткай сяброў Саюзы скарынаўцы мусілі сысці са складу БСС. Калі казаць пра ТПБ, то гэта было навуковае кола, напрамкам даследчай дзейнасці якога было беларусазнаўства. ТПБ было створана актыўнымі дзеячамі БСС і ў яго склад пераважна ўваходзілі сябры Саюзу, якія імкнуліся больш паглыблена займацца навукай. Варта адзначыць, што такая разнастайнасць форм арганізацыі сярод прадстаўнікоў нацыянальнай меншасці УСБ была ўласціва яшчэ толькі студэнтам яўрэйскага паходжання, але гэтая група была значна больш прадстаўнічай ва

⁴ J. Jastrzębski, *Reforma Jędrzejewicza w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej. Wzmocnienie prerogatyw władz państwowych*, „Zeszyty naukowe uniwersytetu jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2011, z. 138, s. 159–176.

⁵ У. Серпухаў, *Беларускія студэнцкія арганізацыі Віленскага ўніверсітэта (1919–1939)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2007, T. 28, c. 63.

ўніверсітэце – другой па колькасці пасля палякаў. А вось, напрыклад, ані літоўцы, ані ўкраінцы ці рускія не мелі ўласных навуковых таварыстваў.

Паводле статута галоўнай мэтай БСС з'яўлялася аб'яднанне студэнтаў-беларусаў УСБ у адзіную ідэйна-выхаваўчую і культурна-таварысцкую арганізацыю для ўзаемнай дапамогі як духоўнай, так і матэрыяльнай, а таксама для культурна-асветніцкай працы сярод беларускага народу. Дзеля дасягнення мэты Саюз меўся арганізаваць секцыі; ствараць касы ўзаемнай дапамогі, бібліятэкі, чытальні, хоры, курсы ды інш.; ажыццяўляць выдавецкую дзейнасць; усталёўваць сувязь з іншымі акадэмічнымі таварыствамі і аб'яднаннямі; нарэшце, дэлегаваць сваіх прадстаўнікоў на канферэнцыі, з'езды студэнцкіх таварыстваў і грамадскіх аб'яднанняў. БСС меў уласную сімволіку ў бел-чырвона-белых колерах⁶. „Бацькаўшчына і навука” быў дэвізам віленскага беларускага студэнцтва⁷.

Калі казаць пра фактычныя задачы, якія стаялі перад арганізацыяй на пачатку яе дзейнасці, то гэта было: згуртаванне беларускіх студэнтаў і захавання ды развіццё беларускай тоеснасці сярод студэнтаў. Першая генерацыя беларускіх студэнтаў, якая прыйшла ва УСБ, складалася з ужо досыць сфармаванай моладзі, якая атрымала адукацыю ў беларускіх школах ці нават настаўніцкіх семінарыях за часоў нямецкай акупацыі. Аднак у новых умовах існавання ў польскай дзяржаве і ціску на беларускую школу трэба было аб'ядноўваць студэнцкую моладзь вакол нацыянальных каштоўнасцей. Уплыў аказвала і агульная грамадска-палітычная і сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў Вільні і ў краіне наогул. Частка беларускіх студэнтаў, якая паступіла ва УСБ на пачатку 1920-х, з'ехала ў хуткім часе ў Чэхаславакію, дзе ўрад даваў стыпендыі для беларускіх студэнтаў, у той час як навучанне ў польскіх універсітэтах было фак-

⁶ LCVA, f. 175, ар. 15, b. 58, Статут БСС, л. 4–5.

⁷ А. В-іч, *Беларускі Студэнскі Саюз за дзесяць год існавання*, „Студэнская думка” 1930, № 3(14), с. 10.

тычна платнае. Напрыклад, у спісах сяброў БСС аднымі з першых былі Наталля Арсеньева і Адольф Клімовіч, якія у выніку працягнулі навучанне ў Празе⁸.

Пэўны ціск з боку дзяржавы на беларускі студэнцкі рух пачаў назірацца ўжо ў першай палове 1920-х гг., калі незадаволенасць студэнцтва палітыкай у дачыненні да беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы стала вылівацца на старонках выдання БСС „Наш Шлях”, а прадстаўнікі Саюза займаліся агітацыяй за беларускія спісы на выбарах у Сейм. Пачаўся пераслед палітычнай паліцыяй, здараліся выпадкі вобшукаў і арыштаў у сядзібе Саюзу⁹. Некаторыя студэнты пад ціскам гэтых рэпрэсіўных захадаў выязджалі з краіны, у тым ліку на ўсход – у БССР. Напрыклад, Францішак Пяткевіч – адзін з яркавых прадстаўнікоў і пачынальнікаў студэнцкага руху ў Вільні, у выніку пераследу з боку ўлад з-за крытычнай публікацыі ў друку адносна дзяржаўнай палітыкі вымушаны быў з’ехаць спачатку ў Прагу, а пасля пераехаць у БССР. Аднак быў арыштаваны ў Мінску ўжо за актыўную грамадскую дзейнасць на медыцынскім факультэце, якая была расцэнена савецкімі спецслужбамі як антысавецкая¹⁰.

Нягледзячы на тое, што БСС дэклараваў свой статус як апалітычны, Саюз актыўна ўдзельнічаў ў грамадска-палітычным жыцці ў якасці абаронцы інтарэсаў беларускага студэнцтва. Прадстаўнікі БСС уваходзілі ў склад Віленскага беларускага нацыянальнага камітэту (ВБНК), які з’яўляўся каардынацыйным прадстаўнічым органам беларускіх нацыянальна-дэмакратычных партый і арганізацый у Польшчы ў 1921–1938 гг. У 1923 г. у склад

⁸ Нацыянальны Архіў Рэспублікі Беларусь [НАРБ], ф. 884, воп. 1, спр. 23, Спіс дэкларацыяў аб уступленні ў Саюз, арк. 27 аб.

⁹ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 1, Адказ Рады Студэнцкай Моладзі УСБ на заяву БСС аб факце незаконнай рэвізіі ў сядзібе арганізацыі, 23.02.1922, арк. 83.; НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 1, Водгук БСС на адказ Рады Студэнцкай Моладзі УСБ, 10.04.1922, арк. 83.

¹⁰ Л. Казлоўская, *Быў у нас такі дохтар...*, „Czasopis” 2009, № 3, с. 42–43; Яна ж, *Быў у нас такі дохтар...2*, „Czasopis” 2009, № 4, с. 39–40.

ВБНК ўваходзіла 24 прадстаўнікі ад 11 палітычных партый, культурна-асветніцкіх, кааператыўных і іншых арганізацый, сярод якіх былі 2 дэлегаты ад БСС. З гэтай пары студэнцкае прадстаўніцтва на пленумах ВБНК зрабілася сталай з’явай¹¹.

Такім чынам, знаходзячыся ў віры грамадскага жыцця, БСС адчуваў уплыў знешніх палітычных падзей на сваё ўнутранае жыццё. Асабліва гэты працэс узмацніўся падчас моцных сацыяльных выбухаў і супрацьстаяння розных палітычных сіл у грамадстве. У верасні 1926 г. адбыўся раскол у шэрагах беларускага руху звязаны з падзеямі „Грамадоўскай рэвалюцыі”. Беларуска-Хрысціянская Дэмакратыя і Беларускі сялянскі саюз пакінулі ВБНК, кіраўніцтва якога перайшло да Беларускай сялянска-работніцкай грамады. ВБНК страціў свой статус цэнтральнай арганізацыі, які перахапіла Грамада. Такім чынам БСРГ ператварылася ў асноўную і самую масавую палітычную арганізацыю Заходняй Беларусі. На той момант дэлегатамі ў Камітэце ад Саюза былі: М. Марцінчык (член Рэвізійнай камісіі БСС) і Марыя Касатая (сябра ўправы БСС). На паседжанні 18 красавіка М. Марцінчык, як актыўны дзеяч Грамады, быў нават абраны сакратаром ў прэзідыум Камітэта. Калі ў верасні БХД і Белсялсаюз канчаткова спынілі сваё сяброўства у ВБНК, то БСС застаўся ў складзе камітэта. Аднак вонкавы палітычны крызіс прасачыўся ўнутр студэнцкай арганізацыі¹².

У кастрычніку 1926 г. сябры Саюзу падзяліліся на два лагеры: 10 сяброў выказваліся ў падтрымку БХД і Белсялсаюзу, астатнія (каля 40 чалавек) за Грамаду. У выніку ідэалагічнага канфлікту і супрацьстаяння прыхільнікі БХД і Сялянскага саюзу вымушаны былі выйсці са складу студэнцкага саюзу. Пакінула БСС значная частка кіруючага складу БСС, якая ўзначальвала арганізацыю да 1926 г.¹³

¹¹ *Кароткі нарыс беларускага пытання* [падрыхтоўка да друку А. Вашкевіч, А. Пашкевіч, А. Чарнякевіч], „ARCHE Пачатак” 2007, № 11, с. 273–275.

¹² *Ibidem*, с. 358–359.

¹³ LCVA, f. 175, ар. 1А, b. 574, Справаздачи аб выбарах новага урада БСС, 11.12.1926, l. 320.

Бурная праца на нацыянальнай ніве, якая была разгорнутая Грамадой у гэты час не магла не прывабліваць да сябе студэнцкую моладзь. Сярод студэнтаў вылучаліся і такія зацятыя актывісты Грамады, як М. Марцінчык – удзельнік устаноўчай канферэнцыі па стварэнні БСРГ (Гданьск, 1925 г.). Да Грамады належалі таксама студэнты: А. Зянюк, М. Шавель, М. Касатая ды інш. Дзейнасць студэнцкай моладзі ў Грамадзе абмяжоўвалася ў асноўным асветніцкай і культурнай сферай, найперш працай ў Таварыстве Беларускай Школы.

Грамадска-палітычныя ўзрушэнні гэтага перыяду, супярэчнасці паміж сябрамі БСС на ідэалагічнай глебе негатыўна адбіліся на ўнутраных справах самой арганізацыі. У выніку назіраўся заняпад дзейнасці ўнутраных секцый арганізацыі, спынілася выданне студэнцкага часопіса. Адначасова ў сярэдзіне 1920-х зменшылася прысутнасць беларускіх студэнтаў ва УСБ наогул. Паводле статыстыкі за 1926–27 гг. навучэнцаў, якія падавалі сваю нацыянальную прыналежнасць як беларускую было толькі 21 асоба. З аднаго боку гэта было звязана з вялікай колькасцю выехаўшых па навучанне за мяжу, найперш, у Чэхаславакію. Але, відавочна, гэта было таксама звязана з наступствамі, якія надышлі ў выніку забароны Грамады і рэпрэсіямі супраць беларускага руху. Верагодна, такая сітуацыя магла выклікаць тое, што студэнты ці слухачы проста адмаўляліся дэклараваць сваю беларускую ідэнтычнасць пры запаўненні розных анкет¹⁴.

Пэўны заняпад у дзейнасці БСС неўзабаве быў заўважаны яго сябрамі і выклікаў дзеянні па рэактывізацыі працы арганізацыі. У 1927–31 гг. раскрываецца, так бы мовіць, новая кансалідуючая праграма арганізацыі: аб’яднанне студэнцкай моладзі незалежна ад палітычных перакананняў, згуртаванасць вакол адной мэты дабрадзейі для Бацькаўшчыны, якой яна ўяўлялася студэнтам як, найперш,

¹⁴ А. Мастыка, *Студенты-белорусы университета Стефана Батория в Вильно согласно статистическим и персональным данным...*, с. 126–127.

самааддана праца на грамадскім полі на карысць народу (пазітывісцкая праца), захаванне нейтральнасці ў палітычным сэнсе, змаганне з усялякай палітычнай ангажаванасцю ў сваім асяроддзі. Новая студэнцкая ініцыятыва да кансалідуючай дзейнасці было прадыктаваная тымі няпростымі рэаліямі, ў якіх апынуўся нацыянальны рух і досведам непрыязных адносін паміж рознымі яго плынямі, чаго хацела пазбегнуць у далейшым маладая беларуская інтэлігенцыя. Найбольш актыўнымі дзеячамі БСС гэтага перыяду былі: М. Шкялёнак, М. Тулейка, Я. Бартуль, С. Станкевіч, М. Амельяновіч, Я. Шутовіч, К. Глінскі¹⁵.

У гэты перыяд разгортваецца плённая праца ў асветніцка-культурным полі, было закладзена шмат ініцыятыў, якія паспяхова рэалізаваліся ў 1930-я гг. Каб зарыентаваць наноў залічаных студэнтаў да беларускай справы, была патрэбна такая арганізацыя, якая пазіцыянавала сябе як аб'яднанне ўсіх беларусаў, незалежна ад палітычных перакананняў, і якая абапіралася выключна на нацыянальных прыхыльцоў. Акрамя таго, патрэбна было аб'яднанне, здольнае да эфектыўнай падтрымкі сваіх сяброў і абароны іх інтарэсаў. У сувязі з гэтым перад БСС стаяла задачай быць не толькі прадстаўніцтвам на лакальным, але таксама на агульнанацыянальным і міжнародным узроўні, што падвышала прэстыж, і прыцягвала большую ўвагу да праблемаў віленскага згуртавання беларусаў.

Увесну 1927 г. БСС далучалася да Аб'яднання Беларускіх студэнцкіх арганізацый (АБСА) ў Празе. З гэтага часу пачалося шчыльнае супрацоўніцтва паміж гэтымі арганізацыямі. Мэты пражскай арганізацыі з'яўляліся супольнымі з незалежніцкімі і пазітывісцкімі ідэямі БСС. З 1927 штогадова БСС вызначаў дэлегатаў на агульныя з'езды членаў АБСА у Празе¹⁶. У студзені 1930 г. дэлегаты БСС

¹⁵ *Хроніка*, „Студэнская думка” 1928, № 1(8), с. 30–32.

¹⁶ *Агляд дзейнасці Беларускага Студэнскага Саюзу за 1927–28 акадэмічны год*, „Студэнская думка” 1928, № 3(10), с. 27.

у складзе С. Станкевіча і Я. Бартуля прынялі ўдзел у V Юбілейным з'ездзе АБСА ў Празе. Падчас паседжання дэлегатаў Аб'яднання былі прынятыя важныя рашэнні звязаныя з дзейнасцю арганізацыі ў Вільні. Было вырашана перанесці тры аддзелы АБСА у Заходнюю Беларусь, а менавіта: аддзел прэсы, спартовы і эканамічны, якія мелі большыя шанцы на працу на родным грунце.

Вялікія надзеі беларускі студэнцкі рух ускладаў на супрацоўніцтва з Міжнароднай студэнцкай канферэнцыяй – Confederation Internationale des Etudiants (CIE). Гэта арганізацыя была заснавана ў 1919 г. у Страсбургу і аб'ядноўвала студэнцкія арганізацыі з усёй Еўропы. 26 жніўня 1926 г. да спісу сяброў CIE далучылася і АБСА. З гэтага часу ў з'ездах CIE, якія праходзілі штогадова ў розных сталіцах еўрапейскіх дзяржаў, бралі чынны ўдзел і дэлегаты ад беларускіх студэнтаў. CIE з'яўлялася досыць уплывовай арганізацыяй, а членства ў ёй абяцала беларускаму студэнцтву пэўную падтрымку на міжнароднай арэне.

На практыцы ідэі супрацоўніцтва рэалізаваліся супольна з украінскім і літоўскім студэнцтвам УСБ. Гэта прынесла значны плённыя вынікі ўсім бакам¹⁷. У выніку быў створаны выканаўчы орган з прадстаўнікоў трох саюзаў, які павінен быў займацца арганізацыяй чытання рэфератаў, лекцый, правядзеннем канцэртаў, вечарын, экскурсій¹⁸. Нацыянальныя студэнцкія аб'яднанні былі падобныя ў мэтах сваёй дзейнасці. Іх сябры лёгка знаходзілі агульную мову, ладзілі сумесныя мерапрыемствы, дзяліліся досведам нацыянальнай дзейнасці. Стаў традыцыяй штогадовы сумесны баль гэтых таварыстваў – „Беларуска-Літоўска-Украінскі Канцэрт-Баль”¹⁹.

Важнай праблемай у сферы адукацыі была адсутнасць курсаў беларускай мовы ва УСБ, а больш шырока – адсутнасць комплекс-

¹⁷LCVA, f. 175, ap. 15, b. 58, Справаздача аб дзейнасці студэнцкіх таварыстваў УСБ за 1936 навучальны год, л. 30–31.

¹⁸Я-іч, *Аб беларуска-літоўска-украінскім студэнцкім збліжэнні*, „Студэнская думка” 1929, № 1(11), с. 28–29.

¹⁹*Хроніка*, „Студэнская думка” 1929, № 1(11), с. 34–35.

нага вывучэння беларускай праблематыкі, што магло б вырашыцца са з'яўленнем кафедры беларусазнаўства ва УСБ. З гэтай прапановай кіраўніцтва БСС звярнулася да Сената УСБ у 1927 г.²⁰ У выніку ў 1929–30 гг. лекцыі беларускай мовы з'явіліся на Гуманітарным факультэце, калі для правядзення заняткаў і даследаванняў у галіне беларускай філалогіі на УСБ быў дапушчаны філолаг Янка Станкевіч²¹. Адмысловая кафедра беларусазнаўства аднак не была створана, але вывучэнне праблемаў, якія ў той ці іншай ступені тычыліся беларусістыкі праводзілася на кафедры Этналогіі, Славістыкі, Паланістыкі, у розных гістарычных дысцыплінах, якія займаліся мінулым ВКЛ.

Культурна-асветніцкая дзейнасць сярод сваіх сяброў не абмяжоўвалася рамкамі чытання рэфератаў самімі студэнтамі. Лекцыі праводзілі таксама запрошаных знаўцы па той ці іншай тэматыцы. Рэгулярна ладзіліся дыскусійныя вечары, прысвечаныя пэўным пытанням як беларускай, так і агульнаграмадскай ці агульнанавуковай праблематыкі²². Часта мерапрыемствы БСС адбываліся па-за межамі ўніверсітэта, найперш у памяшканнях Віленскай беларускай гімназіі²³. У гэтым сэнсе студэнцкая моладзь давала гімназістам пэўны прыклад, а імпрэзы мелі выхаваўча-асветніцкія мэты²⁴. Варта адзначыць, што студэнты між іншым дапамагалі гімназістам

²⁰ LCVA, f. 175, ар. 1А, b. 574, Зварот БСС да Сенату УСБ з заклікам аб стварэнні кафедры Беларусказнаўства, 18.02.1927, л. 319.

²¹ Ibidem, ар. 1В, b. b690, Асабовая справ др. Яна Станкевіч, л. 1–14.

²² *Летапіс Беларускага Студэнцкага Саюза пры Ўніверсітэце Сьцяпана Батуры ў Вільні (Агляд дзейнасці БСС за час ад 23 лістапада 1930 г. да 25 чэрвеня 1935 г.)*, „Студэнцкая думка” 1935, № 1(15), с. 24–29.

²³ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 6б, Просьбы БСС да дырэктцыі Беларускай Віленскай гімназіі аб правядзенні мерапрыемстваў у залі гімназіі за 1928, арк. 110, 148.

²⁴ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 1, Запрашэнне для БСС ад бацькоўскага камітэту Беларускай Віленскай гімназіі з мэтай абмеркавання арганізацыі вечара ў падтрымку маламаёмасных вучняў, 22.03.1922, арк. 75.; НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 3, Зварот ад рэктара Беларускай Віленскай гімназіі да БСС з прапановай браць удзел у хоры гімназіі, 12.11.1926, арк. 59.

у вучобе, займаліся добраахвотным рэпетытарствам для вучняў па тых ці іншых прадметах²⁵.

Пасля таго, калі на пачатку 1930-х дзейнасць ТБШ была адноўлена і арыентавана найперш на асветніцкую працу, сябры БСС пачалі актыўна ўключаюцца ў справу Таварыства. У галоўную ўправу ТБШ увайшлі студэнты М. Шчорс (старшыня БСС 1935 – 1937 гг.), В. Вайтэнка і Я. Аніська, а намеснікам старшыні быў абраны В. Тумаш. У 1936 г. была разгорнутая шырокая школьная кампанія за беларускую адукацыю, ў якой не апошнія месца занялі сябры БСС. Аднак кампанія сустрэла жорсткі супраціў з боку польскіх улад, пад забарону патрапілі як школьны сакратарыят, так і само ТБШ²⁶.

У 1930–1931 гг. БСС пры падтрымцы Цэнтрсаюзу арганізаваў асветніцкі праект – карэспандэнцкія кааператыўныя курсы, арыентаваныя на адукацыю моладзі Заходняй Беларусі. Апрача непасрэдна гаспадарча-эканамічных дысцыплін (гандлёвай арыфметыкі, таваразнаўства, бухгалтэрыі), курсы таксама прадугледжвалі падрыхтоўку па беларускай мове. Кіраўніком курсаў з’яўляўся М. Тулейка, а ў дыстанцыйных занятках удзельнічалі С. Станкевіч і Я. Клагіш. 10-месячны курс навучання прайшло каля 50 чалавек²⁷.

Важнае значэнне на ніве культурна-асветніцкай справы мела супрацоўніцтва БСС з Беларускім Інстытутам Гаспадаркі і Культуры (БІГіК). Студэнцкая моладзь фактычна забяспечвала Інстытут адукаванымі кадрамі, якія маглі быць арганізатарамі ініцыятыў і праектаў Інстытута. Шмат сяброў БСС стала вядомымі дзеячамі гэтай культурна-асветніцкай арганізацыі. У цэнтральную ўправу БІГіК у свой час уваходзілі наступныя дзеячы БСС: Я. Шутовіч,

²⁵ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 3, Просьба ад вучня Беларускай Віленскай гімназіі да БСС знайсці настаўніка для дадатковых заняткаў, 12.02.1926, арк. 76.

²⁶ А. Вабішчэвіч, *Захавальнік спадчыны: Янка Шутовіч*, „Куфэрак Віленшчыны” 2001, № 1, с. 8–10.

²⁷ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 13, Агляд працы БСС за 1930–31 н. г. у якасці справаздачы для АБСА, арк. 174.

М. Пецюкевіч, Я. Найдзюк і інш.²⁸ Часта сябры БСС з'яўляліся арганізатарамі ці актыўнымі ўдзельнікамі гурткоў Інстытута ў рэгіёнах, адкуль гэтыя студэнты паходзілі. Адначасова БГіК вылучаў грашовую дапамогу для беларускіх студэнтаў УСБ са стыпендыяльнага фонду пры Беларускаім кааператыўным банку. Размеркаваннем стыпендый сярод сваіх сяброў займалася кіраўніцтва БСС. Саюз таксама выкарыстоўваў у сваіх мэтах памяшканне Інстытута, дзе праводзіліся як паседжанні арганізацыі, так і розныя імпрэзы²⁹.

На прыканцы 1920-х гадоў віленская студэнцкая моладзь далучылася да дзейнасці Беларускага навуковага таварыства. У гэты час у склад таварыства ўвайшлі: Б. Кіт, М. Шкялёнак, С. Станкевіч, М. Пецюкевіч, Х. Ілляшэвіч ды інш. Апошні ўзначальваў у БНТ літаратурна-мастацкую секцыю, у межах якой даследаваў творчасць Ядвігіна Ш. Дадзенае даследаванне было прадстаўлена ў выглядзе рэфератаў падчас пасяджэнняў секцыі. Краязнаўча-турыстычная секцыя рэгулярна праводзіла экскурсіі па Вільні і ваколіцах, ў якіх ахвотна бралі ўдзел сябры БСС, а ў 1930 г. у межах гэтай секцыі была зладжана мастацка-этнаграфічная выстава, на якой, між іншым, былі прадстаўленыя карціны і замалёўкі Пётры Сергіевіча. На той момант ён быў студэнтам мастацкага факультэта УСБ і сябрам БСС.³⁰ Акрамя таго рэгулярна адбываліся сумесныя наведванні сябрамі БСС музея імя Івана Луцкевіча³¹, які з'яўляўся асноўнай складовай часткай БНТ.

У 1928–1930 гг. зноў рэгулярна пачаў выходзіць часопіс БСС „Студэнцкая думка”, які выдаваўся ў 1924 г., але ў 1926–27 гг. друк прыпыніўся. Выданне было як трыбунай для пачынаючых літара-

²⁸ К. Разуванова, *Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры ў Заходняй Беларусі (1926–1936 гг.)*, Мінск 2013, с. 220–222.

²⁹ *Ibidem*, с. 119–121

³⁰ А. Юркевіч, *Беларускае навуковае таварыства ў Вільні: хроніка дзейнасці ў 1918–1944 гг.*, „АРСНЕ Пачатак” 2014, № 7–8, с. 213.

³¹ *Летапіс Беларускага Студэнцкага Саюза пры Ўніверсітэце Сьцяпана Батуры ў Вільні...*, с. 24–27; НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 30, Абвестка БСС аб „Навуковай экскурсіі ў Беларускі музей” на дату 7.06.1936, арк. 57.

тараў і публіцыстаў сярод студэнтаў, так і месцам публікацыі праграмных устаноў кіраўніцтва арганізацыі. На старонках выдання дэклараваліся ідэі кансалідуючага падмурку. Была таксама зроблена спроба выявіць сваю асаблівую традыцыю беларускага студэнцтва. Важным артыкулам, які прэтэндаваў на статус асноватворнай працы ў вынаходніцтве ўласных „вытокаў” быў тэкст аднаго з выбітных дзеячаў БСС С. Станкевіча *Гісторыя Беларускага студэнцкага руху*³². Ён выводзіў генезіс беларускага студэнцкага руху ад гурткаў „Шубраўцаў, Філаматаў і Прамяністых”, а пачаткам руху як уласна нацыянальна беларускага лічыў дзейнасць беларускіх народнікаў і выданне газеты „Гоман”. Завяршаўся артыкул летапisanнем ужо гісторыі самога БСС, пачынаючы з заснавання першага гуртка ў 1920 г. Такім чынам студэнцкаму руху і самому Саюзу надаваліся глыбокія, больш чым 100-гадовыя, вытокі і пэўная гістарычная місія, якую трэба было завершыць цяперашнім студэнтам.

На пачатку 1930-х БСС становіцца прадстаўнічай арганізацыяй, частка сяброў якой ўключаецца ў разнастайныя грамадскія праекты і ініцыятывы, а сам Саюз як структура, якая мае сацыяльна вагу, не застаецца ў баку ад палітычных падзей і ўплываў.

Вясной 1931 г. група студэнтаў, сяброў БСС, пераважна юрыстаў, заснавала карпарацыю „Скарынія”, утварэнне якой была падтрымана польскімі ўладамі. Гэта адбылося пасля таго, як ідэя супрацоўніцтва з урадам атрымала рэальнае ўвасабленне ў выглядзе дамовы, паводле якой юрысты-беларусы пасля сканчэння ўніверсітэта атрымлівалі права працаваць у дзяржаўных установах³³. 12 чэрвеня 1931 г. Сенатам УСБ быў зацверджаны статут студэнцкай карпарацыі „Скарынія”. Узначалілі гэтую арганізацыю нядаўнія лідэры БСС: К. Глінскі, Я. Бартуль, М. Шкялёнак³⁴. Карпа-

³² Ст. Станкевіч, *Гісторыя Беларускага Студэнскага руху*, „Студэнская думка” 1930, № 3(14), с. 12–20.

³³ З. Пазьняк, *Гутаркі з Антонам Шукелойцем*, Варшава 2003, с. 6.

³⁴ LCVA, f. 175, ap. 1A, b. 431h, Прагакол № 1 Арганізацыйнага сходу ў справе Беларускай Студэнцкай карпарацыі пры УСБ, л. 261.

рацыя атрымала ярлык „беларускай санацыі”, у тым ліку дзякуючы супрацоўніцтву яе членаў з Р. Астроўскім і Цэнтрсаюзам, з адпаведным негатыўным стаўленнем з боку астатніх сяброў БСС.

Паміж двума арганізацыямі адразу ўзнік антаганізм. Сітуацыя абвастралася тым, што сябры карпарацыі не пакінулі сяброўства ў Саюзе, што вылілася ў жорсткую барацьбу кіраўніцтва БСС са „скарынаўцамі”. У першую чаргу з боку БСС супрацьстаялі „Скарыніі” прадстаўнікі хадэцкай плыні Я. Шутовіч і С. Станкевіч. Унутраны крызіс, які ахапіў арганізацыю, цягнуўся паўгады, што прывяло да змены куратара арганізацыі – праф. С. Уладычку замяніў Э. Кашмідэр, а справа БСС апынулася пад асабістым кантролем рэктара. У выніку сябры карпарацыі „Скарынія” (12 асоб) вымушаныя былі выйсці са складу Саюза³⁵.

Адначасова неспрыяльнай зрабілася сітуацыя ў сістэме вышэйшай адукацыі Польшчы. У 1932 г. пачалася рэформа вышэйшага школьніцтва. У 1932–33 гг. рэзка павялічылася аплата за навучанне ў ВНУ. Змены моцна на сябе адчуў БСС: у шэрагах арганізацыі на той момант заставаліся 52 асобы³⁶. Вынікам рэформы стала новая рэдакцыя статуту „Аб акадэмічных школах” ад 1.04.1933 г., якая значна абмяжоўвала аўтаномію ўніверсітэтаў. Змены прадугледжвалі забарону студэнцкім арганізацыям быць чальцамі міжнародных студэнцкіх аб’яднаннях, таму БСС быў змушаны выступіць з АБСА³⁷. З гэтага часу афіцыйныя міжнародныя сувязі Саюза былі абарваныя, страчаная магчымасць прадстаўніцтва на сусветнай арэне. Праўда, нефармальныя адносіны з АБСА усё ж захаваліся.

³⁵ *Chronika*, „Novaja varta: hramadzka-navukovaja i literaturnaja časapis' Bielaruskaj studenskaj korporacii „Skorinia”” 1932, № 2, с. 30–32.; *Letanics Belaruskaga Studenckaga Saюза pry Ūniversytэце S'цццпана Батуры ў Вільні...*, с. 25.

³⁶ *Letanics Belaruskaga Studenckaga Saюза pry Ūniversytэце S'цццпана Батуры ў Вільні...*, с. 26.

³⁷ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 15, Адказ Міністра адукацыі ў справе дазволу БСС браць членства ў АБСА, 25.01.1934, арк. 57.

Усе гэтыя перашкоды палітычнага і эканамічнага характару аднак не спынілі ні прагу навучання ў беларускіх студэнтаў, ні імпульсу студэнцтва да дзейнасці ў сваіх арганізаваных формах. Агулам у 1933–34 гг. навучэнцаў УСБ, якія лічылі сваёй роднай мовай беларускую, было 94 чалавекі і да канца 1930-х гэта лічба вырасла амаль да 100 чал.³⁸ Тое, што колькасць сяброў БСС была ніжэйшая, асабліва ў першай палове 1930-х паказвае на тое³⁹, што не ўсе студэнты-беларусы запісваліся ў яе шэрагі па прычыне палітычных супярэчнасцяў унутры Саюзу. Да таго ж частка апынулася ў „Скарыніі” або перайшла ў склад Таварыства Прыяцеляў Беларусаветы, пры гэтым сыходзячы з ліку БСС, з мэтай займацца выключна культурна-асветніцкай працай. Апрача таго беларусы бралі чынны ўдзел і ў дзейнасці іншых навуковых кол, такіх як Таварыства Этнолагаў УСБ, Археалагічным Таварыстве. Гэтыя навуковыя колы займаліся, між іншым, даследаваннямі ў сферы беларускай этнаграфіі і старажытнай гісторыі.

Асобнай увагі заслугоўвае ТПБ, якое ўзнікла яшчэ ў пачатку 1931 г.⁴⁰, але афіцыйна было зацверджана толькі ў лістападзе 1933 г.⁴¹ Дзейнасць ТПБ заключалася ў арганізацыі навуковых сходаў, вывучэнні і аналізе вядомых беларускіх твораў, выданні ўласных распрацовак і матэрыялаў па гісторыі, мове, літаратуры і этнаграфіі, ў азнаямленні з архівамі, музеямі, бібліятэкамі, з беларускім тэатрам і прэсай, арганізацыі бібліятэкі, у падтрыманні сувязей з беларускімі гурткамі польскіх універсітэтаў⁴².

Пад кіраўніцтвам Я. Станкевіча, было арганізавана даследаванне па вывучэнні заходнебеларускіх дыялектаў. Маладыя даслед-

³⁸ А. Мостыка, *Студэнты-белорусы университета Стефана Батория в Вильно согласно статистическим и персональным данным...*, с. 126–127.

³⁹ *Летаніс Беларускага Студэнцкага Саюза пры Ўніверсытэце Сьцяпана Батуры ў Вільні...*, с. 29.

⁴⁰ V., *Т-ва Прыяцеляў Беларусаветы пры Ў.С.Б. у Вільні*, „Студэнская думка” 1935, № 1(15), с. 29.

⁴¹ LCVA, f. 175, ap.15, b. 7, Ухвала статута ТПБ Сенатам УСБ, л. 83.

⁴² *Ibidem*, Статут ТПБ, л. 4.

чыкі павінны былі збіраць дыялектычныя асаблівасці рэгіёну. З гэтай мэтай ТПБ выдала *Апытальнік для збірання дыялектычных і некаторых агульных асаблівасцеў беларускага (крывіцкага) языка* Я. Станкевіча. У сядзібе сваёй арганізацыі беларускія студэнты мелі ўласную навуковую бібліятэку, якая налічвала сотні тамоў, дзе акрамя разнастайнай літаратуры, утрымліваўся *Збор этнаграфічных і языказнавых матэрыялаў*. Гэта калекцыя ўвесь час папаўнялася дзякуючы сістэматызаванай працы па збору этнаграфічных і фальклорных матэрыялаў з тэрыторыі Заходняй Беларусі⁴³.

Таварыства Этнолагаў таксама зрабіла свой уклад у вывучэнне беларускай этнаграфіі і фальклору. У гэтым асяродку сфармавалася група маладых даследчыкаў, якія мелі дачыненне да беларускай навуковай ці культурнай справы. Сярод іх былі сябры БСС і ТПБ: М. Пецюкевіч і А. Шукелойц. У дзейнасці таварыстве браў таксама ўдзел будучы фалькларыст Г. Цітовіч, які пэўны час навучаўся ва УСБ. Акрамя навуковых сустрэч, бібліятэчна-бібліяграфічных прац і збору этнаграфічных матэрыялаў шляхам апытання рэспандэнтаў паштовай рассылкай, сябры таварыства ўдзельнічалі ў этнаграфічных экспедыцыях, у выніку якіх былі атрыманы экспанаты для музея і фотадакументацыя. Куратарамі таварыства былі спачатку парф. Цэзарыя Эрэнкройц, пазней праф. Казімір Машыньскі⁴⁴.

Пад кіраўніцтвам Ц. Эрэнкройц быў створаны этнаграфічны музей УСБ. У музеі была прадстаўленая багатая этнакультурная разнастайнасць рэгіёну польска-беларуска-літоўскага пагранічча⁴⁵. Калекцыі музея папаўняліся ў выніку этнаграфічных і фальклоралагічных экспедыцый, якія праводзіліся студэнтамі пад кіраўніцтвам

⁴³ V., *Т-ва Прыяцеляў Беларускаведы пры Ў.С.Б. у Вільні...*, с. 29–30.

⁴⁴ A. Engelking, *Z dziejów wileńskiego ośrodka etnograficznego w dwudziestoleciu międzywojennym. W stronę profesjonalnych badań terenowych pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, [w:] *W krainie wielu tradycji. Badania etnograficzne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i początkach XXI wieku*, Warszawa–Suwałki 2014, s. 17–26.

⁴⁵ C. Baudouin de Courtenay-Ehrenkretzowa, *Zakład etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania*, „Balticoslavica” 1933, s. 82.

К. Машыньскага. Асабліва актыўна гэта праца вялася ў 1930-я гг. Адным з вучняў вядомага прафесара быў А. Шукелойц, які падчас навучання на Гуманітарным факультэце УСБ таксама з'яўляўся супрацоўнікам музея⁴⁶.

З сярэдзіны 1930-х вялікая ўвага БСС пачала надавацца захаванню культурнай спадчыны, папулярызацыі нацыянальнай ідэі ва ўмовах паланізацыі і палітычнага ціску санацыйнага рэжыму. Дзякуючы тэрытарыяльнай і адміністрацыйнай аўтаноміі ўніверсітэта, студэнцкія арганізацыі пад патранажам УСБ маглі займацца нацыянальна скіраванай актыўнасцю, прынамсі, культурніцкага і асветніцкага характару, чым БСС паспяхова карыстаўся. Ладзіліся канцэрты, прадстаўленні музыкальнай і тэатральнай мастацкай самадзейнасці. БСС меў свой уласны хор: „Беларускі хор Студэнцкага саюза пад кіраўніцтвам Рыгора Шырмы”, танцавальны гурток з харэаграфіяй Янкі Хвораста, струнны ансамбль⁴⁷. Актыўна дзейнічала музычна-драматычная секцыя БСС, кіраўнікамі якой былі па чарзе М. Амельяновіч, С. Сарока, Я. Хвораст. Ставіліся тэатральныя пастаноўкі па творах прызнаных беларускіх аўтараў і маладых драматургаў з ліку сяброў Саюза⁴⁸. Сапраўднай падзеяй ў культурным жыцці Вільні з'яўляліся гастролі вядомага ў свеце беларускага опернага спявака Міхася Забэйды-Суміцкага ў 1936 і 1937 гг. У арганізацыі выступлення славутага тэнара непасрэдна ўдзел браў БСС. Спявак выступаў у залі Снядэцкіх УСБ разам з хорам БСС⁴⁹.

Сярод асветніцкіх задач накіраваных на шырокі нацыянальны ўзровень была культурна-асветніцкая дзейнасць у рэгіёнах: арганізацыя лекцый, культурна-забаўляльных імпрэз, найперш у мястэчках і вёсках Заходняй Беларусі. Пачаткова гэта было чытанне сту-

⁴⁶ А. Engelking, *Z dziejów wileńskiego ośrodka etnograficznego w dwudziestoleciu międzywojennym...*, s. 24–25.

⁴⁷ А. Катковіч, В. Катковіч-Клентак, *Успаміны*, Беласток 1999, с. 37.

⁴⁸ *Хроніка*, „Студэнская думка” 1930, № 3(14), с. 41.

⁴⁹ Я. Шутовіч, *На вярышнях мастацтва*, „Куфэрак Віленшчыны” 2001, № 1(3), с. 50.

дэнцай моладзю рэфератаў для землякоў падчас іх знаходжання ў родных мясцінах. Перад чарговымі вакацыямі ці святамі кіраўніцтва рабіла заклік да сваіх сяброў арганізоўваць падобныя чытанні ў час адпачынку на вёсцы⁵⁰. Аднак магчымасць правядзення легальных мерапрыемстваў у правінцы была абмежавана і залежыла ад рашэння мясцовых улад. У сувязі з гэтым кіраўніцтва БСС мусіла рабіць афіцыйныя запыты на арганізацыю чытання лекцыі і іншых імпрэз⁵¹. Часта з розных прычын улады не давалі дазволу⁵² альбо стваралі перашкоды падчас падрыхтоўкі ўжо ўзгодненых мерапрыемстваў⁵³. Праблемы з арганізацыяй асветніцкай дзейнасці на вёсцы, звязаныя з частымі забаронамі, а нават арыштамі паліцыяй ініцыятараў пад выглядам палітычнай агітацыі, выносіліся на пасяджэннях БСС. Абмяркоўвалася неабходнасць пазбягаць агульнагуманітарных тэм, арыентуючыся найперш на прыкладныя і гаспадарча-эканамічныя пытанні⁵⁴. Варта адзначыць, што было багата прыкладаў паспяховай арганізацыі мерапрыемстваў у рэгіёнах. Напрыклад, у 1933 г. адбыўся шэраг імпрэз у Навагрудскім ваяводстве і на Беласточчыне, арганізатарамі якіх былі сябры БСС⁵⁵. У сярэдзіне 1930-х гг. правядзенне культурных ініцыятыў на Навагрудчыне адбывалася пры плённым супрацоўніцтве БСС са студэнтамі-беларусамі Варшаўскіх ВНУ⁵⁶.

⁵⁰ НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 30, Заклік ад ураду БСС да студэнтаў у справе правядзення культурнай працы на вёсцы, 18.05.1936, арк. 64.

⁵¹ Ibidem, Запыты БСС на правядзення мерапрыемстваў да павятовага старасты Навагрудскага ваяводства, 27.06.1936, арк. 28–30.; НАРБ, ф. 884, воп. 1, спр. 27, Адказы павятовага старасты Навагрудку на запыты аб правядзенні мерапрыемстваў БСС у павеце у жніўні 1933 г., арк. 71–80.

⁵² Ibidem, спр. 27, Адказы павятовага старасты Навагрудку на запыты аб правядзенні мерапрыемстваў БСС у павеце ў жніўні 1933 г., арк. 81, 85, 86.

⁵³ Ibidem, спр. 21, 3 жыцця Беларускага Студэнскага Саюзу, 22.08.1933, арк. 2–3.

⁵⁴ Ibidem, спр. 18, Дыскусійная зборка БСС, 2. 12.1933, арк. 23–25.

⁵⁵ Ibidem, спр. 21, Хроніка за 1933 г., арк. 1, 1 аб.; *Летапіс Беларускага Студэнцкага Саюза пры Ўніверсітэце Свяцітана Батуры ў Вільні...*, с. 25–26.

⁵⁶ Ibidem, спр. 29, Справазадача прадстаўнікоў варшаўскага студэнцтва ў справе правядзення мерапрыемстваў у рэгіёнах за 1936 г., арк. 15.

З канца 1932 г., калі ўзніклі цяжкасці з выданнем уласнага студэнцкага часопіса (апошні нумар „Студэнцкай думкі” выйшаў у 1935 г.), звесткі аб дзейнасці БСС публікаваліся ў „Студэнцкай трыбуне” – укладышы да хадэцкай газеты „Беларуская крыніца”⁵⁷. Наогул, у гэты перыяд розныя ідэалагічныя кірункі ўнутры беларускага студэнцтва пачынаюць гуртавацца вакол уласных друкаваных органаў. Таму ў пэўным сэнсе пільнай патрэбы ў асобным агульным часопісе не існавала. Тагачаснае кіраўніцтва БСС шчыльна супрацоўнічала з БХД і яго структурамі, таму натуральна, што інфармацыйнае асвятленне дзейнасці Саюза адбывалася на старонках хадэцкага друку. Да студэнцкага выданняў залічваюся часопіс „Шлях моладзі”, які таксама быў арыентаваны на пазіцыі БХД. Рэдактарамі гэтага выдання былі дзеячы БСС М. Пецюкевіч, Я. Найдзюк, Я. Шутовіч. У 1938–1939 гг. да гэтага часопіса выходзіў інфармацыйны дадатка БСС – „Шлях Беларускага Студэнта”⁵⁸.

У 1931–1934 гг. „Скарынія” таксама мела свой друкаваны орган – часопіс „Новая Варта”⁵⁹. Апроч літаратурных твора, праграмных публікацый сяброў арганізацыі, на старонках часопіса падавалася хроніка жыцця карпарацыі, значнае месца адводзілася палеміцы з сябрамі БСС. Друкаваўся часопіс выключна лацінкай.

З 1936 г. выходзіць часопіс „25 сакавіка” – яшчэ адно выданне студэнцтва канца 30-х гг. Рэдактарам-выдаўцом часопіса быў В. Пануцэвіч – маладзёвы лідар Народнага фронту В. Гадлеўскага. Вакол „25 сакавіка” гуртаваліся прыхільнікі гэтай партыі з ліку студэнтаў БСС. „25 сакавіка” знаходзіўся ў апазіцыі да выданняў, якія былі пад уплывам кс. А. Станкевіча – „Хрысціянскай Думкі” і „Шляху Моладзі” – і прапагандаваў неабходнасць стварэння Беларускай

⁵⁷ *Nr.1. Studenskaja Trybuna. 6.XI.1932* [у:] „Беларуская крыніца” 1932, № 38, с. 4.

⁵⁸ J. Traczuk, *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2013, s. 189.

⁵⁹ *Ad redakcyi, „Novaja varta: hramadzka-navukovaja i literaturnaja časapiś Bielaruskaj studenskaj korporacyi „Skorinia”* 1931, № 1, с. 3–5.

Народна-Радыкальнай Партыі, галоўнай мэтай якой павінна было стаць падтрыманне ідэі незалежнай Беларусі⁶⁰.

Да канца 1930-х гг. нягледзячы на ўсе складанасці, БСС па ранейшаму выконваў асноўную задачу па згуртаванні студэнцкай моладзі і падтрымцы нацыянальнай ідэнтычнасці сярод студэнцтва. На той момант большасць беларускіх студэнтаў, якія паступалі ў УСБ з'яўляліся выпускнікамі польскіх гімназій, таму важнае значэнне мела асветніцкая праца па пашырэнні ведаў і папулярызацыі беларускай культуры, вывучэнні літаратурнай беларускай мовы. У той жа час дзеячы БСС займаліся даследчай дзейнасцю ў розных накірунках беларусазнаўства, мелі сталыя кантакты і супрацоўнічалі з польскімі акадэмічнымі коламі. Широкая культурна-асветніцкая дзейнасць арганізацыі была накіравана на карысць усёй беларускай супольнасці Заходняй Беларусі.

Бібліяграфія

- Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas [LCVA], Fondas 175 – Vilniaus Stepono Batoro universitetas.
- Нацыянальны Архіў Рэспублікі Беларусь [НАРБ], Fond 884, Vopis 1 – Беларускі студэнцкі саюз [Нацыянальны Архіў Рэспублікі Беларусь [НАРБ], Фонд 884, Вопіс 1 – Беларускі студэнцкі саюз].
- „Belaruskaâ krynica” 1932, № 38 [„Беларуская крыніца” 1932, № 38].
- Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutzowa C., *Zakład etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania*, „Balticoslavica” 1933, s. 75–98.
- Engelking A., *Z dziejów wileńskiego ośrodka etnograficznego w dwudziestoleciu międzywojennym. W stronę profesjonalnych badań terenowych pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego*, [w:] *W krainie wielu tradycji. Badania etnograficzne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i początkach XX wieku*, Warszawa–Suwałki 2014, s. 9–38.
- Jastrzębski J., *Reforma jędrzejewicza w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej. Wzmocnienie prerogatyw władz państwowych*, „Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2011, Z. 138, s. 159–176.

⁶⁰ А. Вашкевіч, *Вацлаў Пануцэвіч у Беларусі амаль невядомы*, „Куфэрак Віленшчыны” 2002, № 2(7), с. 47.

- Karotki narys belaruskaga pytanâ* [padryhtoŭka da droku A. Vaškevič, A. Paškevič, A. Čarnâkevič], „ARCHE Pačatak” 2007, № 11, s. 104–422 [*Кароткі нарыс беларускага пытання* [падрыхтоўка да друку А. Вашкевіч, А. Пашкевіч, А. Чарнякевіч], „ARCHE Пачатак” 2007, № 11, с. 104–422].
- Katковиč A., Katковиč-Klentak V., *Uspamiŭny*, Belastok 1999 [Каткович А., Каткович-Клентак В., *Успаміны*, Беласток 1999].
- Kazloŭskaâ L., *Byŭ u nas taki dohtar...*, „Czasopis” 2009, № 3, s. 40–43 [Казлоўская Л., *Быў у нас такі доктар...*, „Czasopis” 2009, № 3, с. 40–43].
- Kazloŭskaâ L., *Byŭ u nas taki dohtar...*, „Czasopis” 2009, № 4, s. 39–42 [Казлоўская Л., *Быў у нас такі доктар...2*, „Czasopis” 2009, № 4, с. 39–42].
- Mostyka A., *Studenty-belorusy universiteta Stefana Batoriâ v Vil'no soglasno statističeskim i personal'nym dannym: sostav, social'noe proishoždenie, nacional'naâ samoidentifikaciâ*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2018, № 50, s. 121–144 [Мостыка А., *Студенты-белорусы университета Стефана Батория в Вильно согласно статистическим и персональным данным: состав, социальное происхождение, национальная самоидентификация*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2018, № 50, с. 121–144].
- „Naš šlâh: štomesâčnik belaruskaga studêntva” 1922, №1 [„Наш шлях: штомесячнік беларускага студэнцтва” 1922, № 1].
- „Novaja varta: hramadzka-navukovaja i literaturnaja časapiš Bielaruskaj studenskaj korporacyi „Skorinia”” 1931, № 1.
- „Novaja varta: hramadzka-navukovaja i literaturnaja časapiš Bielaruskaj studenskaj korporacyi „Skorinia”” 1932, № 2.
- Paz'nâk Z., *Gutarki z Antonam Šukelojcem*, Varšava 2003 [Пазыняк З., *Гутаркі з Антонам Шукелойцем*, Варшава 2003].
- Razuvanava K., *Belaruskî instytut gaspadarki i kul'tury ŭ Zahodnâj Belarusi (1926–1936 gg.)*, Minsk 2013 [Разуванова К., *Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры ў Заходняй Беларусі (1926–1936 гг.)*, Мінск 2013].
- Serpuhaŭ U., *Belaruskîâ studênkîâ arganizacyi Vilenskaga universiteta (1919–1939)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2007, T. 28, s. 54–68 [Серпухаў У., *Беларускія студэнцкія арганізацыі Віленскага ўніверсітэта (1919–1939)*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2007, T. 28, с. 54–68].
- „Studenskaâ dumka” 1928, № 1(8) [„Студэнская думка” 1928, № 1(8)].
- „Studenskaâ dumka” 1928, № 3(10) [„Студэнская думка” 1928, № 3(10)].
- „Studenskaâ dumka” 1929, № 1(11) [„Студэнская думка” 1929, № 1(11)].
- „Studenskaâ dumka” 1930, № 3(14) [„Студэнская думка” 1930, № 3(14)].
- „Studenskaâ dumka” 1935, № 1(15) [„Студэнская думка” 1935, № 1(15)].

- Šutovič Ā., *Na vāršynâh mastactva*, „Kufërak Vilenščyny” 2001, № 1(3), s. 38–58 [Шутовіч Я., *На вяршынях мастацтва*, „Куфэрак Віленшчыны” 2001, № 1(3), с. 38–58].
- Traczuk J., *Czasopiśmiennictwo białoruskie w II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2013.
- Ūrkevič A., *Belaruskae navukovae tavarystva ū Vil’ni: hronika dziejnasci ū 1918–1944 gg.*, „ARCHE Pačatak” 2014, № 7–8, s. 195–220 [Юркевіч А., *Беларускае навуковае таварыства ў Вільні: хроніка дзейнасці ў 1918–1944 гг.*, „ARCHE Пачатак” 2014, № 7–8, с. 195–220].
- Vabiščëvič A., *Zahaval’nik spadčynu: Ānka Šutovič*, „Kufërak Vilenščyny” 2001, № 1, s. 4–20 [Вабішчэвіч А., *Захавальнік спадчыны: Янка Шутовіч*, „Куфэрак Віленшчыны” 2001, № 1, с. 4–20].
- Vaškevič A., *Vaclaŭ Panučevič u Belarusi amal’ nevâdomy*, „Kufërak Vilenščyny” 2002, № 2(7), s. 41–48 [Вашкевіч А., *Вацлаў Пануцэвіч у Беларусі амаль невядомы*, „Куфэрак Віленшчыны” 2002, № 2(7), с. 41–48].

Belarusian Students Union in the cultural and educational life of Western Belarus (to the 100th anniversary of the organization)

Belarusian Students Union (BSU), formed in 1921, is considered to be the most important and largest Belarusian organization within Stefan Batory University. During the years of its existence BSU was transformed from the ordinary union to the real centre of integration of Belarusian youth, became the influential youth organization that was an integral part of the national liberation movement.

The main objectives of the BSU were to unite student youth and support the Belarusian identity among Western Belarusian students. The public activity of the BSU went beyond the university, the students union cooperated with other Belarusian public organizations, students took an active part in the work of Belarusian cultural and scientific institutions. At the same time, BSU activists were engaged in research activities in various fields of Belarusian studies, had constant contacts and cooperated with Polish academic circles. Extensive cultural and educational work of the union was aimed at the development of the entire Belarusian community in Western Belarus.

Key words: Belarusian Students Union, Stefan Batory University, Belarusian student movement, Western Belarus